

Buddha és a budi

Viktor Pelevin: T
Európa, 524 oldal, 3400 forint

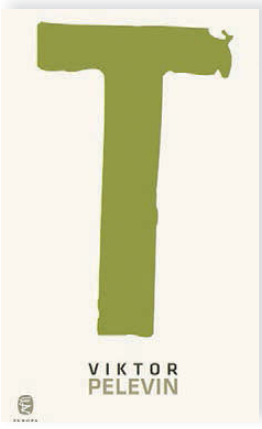
Kévs olyan szerző van, aki *Viktor Pelevinnél* szélsőségesebb érzelmeket tud kiváltani belőlem. Némely művét 50 oldal után hajítottam mérgesen a sarokba, de például Az agyag géppuska című regényén többször is felejtethetlen élvezettel nyargaltam végig. Bár nem vagyok a posztmodern próza ortodox híve, azt azért el kell ismernem, hogy Pelevin tud valamit, amit kartársai nemigen. A végsőig (vagy tovább) feszíti a határokat, felrúgja a szabályokat. Az örület és a káosz masszája együtt zúdul ránk az alig követhető metafizikai és művészetelméleti lavínával – ám mindeközben a szerző (mint valami elmebeteg, ám vérprofi demiurgosz) mégis ura a helyzetnek. Valahogy végül mégis történet lesz abból a szöveg nevű vad örvényből, mely hol beszippantja, hol kiköpi olvasóját. Sőt, több történet egyszerre.

T. gróf (akinek távoli modellje *Lev Tolsztoj*) nem író, csupán egy elbeszélő hőse. Ezt az elbeszélést Ariel Edmundovics Brahman vezetésével írja egy (a kor elvárásait és a piaci mozgásokat követő, a folyton változó tulajdonosi kört kiszolgálni igyekvő) kreatív csapat. Ariel egyébiránt kabbalista démon, aki a nagyapjától ellesett mágikus módszer segítségével képes kapcsolatba lépni teremtményeivel.

Na most, az írókra nézve nincsenek jó hírei Arielnek. Bölcs nagyapja úgy tanította neki, hogy minden író atyja:

az ördög. Az alkotás a létező bűnök leg-sötétebbike, mert a Sátán bűnét ismétli meg. Az író betűket és szavakat raskosgatva arra kényszeríti Istent, hogy elgondolja, amit ő leír. Az ördög Isten majma, az író az ördög majma – ösz-szegzi nézeteit az öreg kabbalista, majd hozzáteszi: az írók büntetése, hogy haláluk után az ő lelküknek kell játszania más földi teremtők kitalált alakja-it. Nem lehetetlen tehát, hogy a T című regény Lev Tolsztoj büntetése azért, hogy életében olyan zseniálisan alakította az író, vagyis „az ördög majma” szerepkörét. Mint ahogy Ariel is elképzelhetőnek tartja, hogy Tolsztoj regényhősei, mikor a vonat alá vetették magukat, vagy éppen elestek a borogynói utcökzetben, éppen Odüsszeuszért, Hamletért, Bovarynéért vagy Julien Sorelért bűnhődtek.

A sztori azonban többször is jelentős változáson megy keresztül. A halála előtt az anyaszentegyházzal kibékülő Tolsztoj története a marketológus-

FOTÓ: AFP

sok szerint nem eladható, helyette jön T. gróf retrokrimije, a harcművész hős lövöldözős-verekedős-erotikus best-sellere, később a szerző (teremtő) egyszerűen a semmibe ejti teremtményét (hőset), ahonnan saját magának kell kimásznia, vagyis önmagát kell megteremtenie. Ugye, tudnak követni? És még csak a könyv felénél járunk.

Ezek után talán nem lepődik meg az olvasó, ha annyit még elárulok: *Dosztojevszkij* is elő fog kerülni a történetben. Neki is bűnhődnie kell. Fjodor Mihajlovics magányos harcos a „holt lelkek” által megszállt, kies Péterváron, vodkán és kolbászon tengődik, zombikat gyilkolászik, majd kiszívja belőlük az életben maradáshoz szükséges „manát”. Hiába, ő egyenesen egy számítógépes játékba (shooter) került, ha nem tölti fel magát idejében szesszel, elpusztítja a radioaktív sugárzás.

Pelevin legújabb regényében megint több húron játszik. Nem véletle-

nül nevezi a könyvet „filozófiai kaland-regénynek” a kiadó. A T tényleg a lét kapuján dörömbölő akciófilm. Mintha a bekattant *Nietzsche* Oroszországban forgatná a Kill Billt. Tébolyult vállalkozás, de kétségkívül van benne rendszer. A filozófia és az esztétika ősrégi és örök kérdései kerülnek elő újra. A létezés, a tudat, a teremtés, a művészet végsó talányai. Ki az az Én? Hol lakik az Úristen? Ki írja a regényt? Mindeközben egy csavaros, fordulatos, olvasmányos, pergő és döbbenetes abszurd történet részeseivé válunk, amit akár regénynek is hívhatunk.

Hol a karnist rágiuk a röhögéstől, hol szügyig járunk a metafizikai horrorban. Mintha a spirituális tanok háromkötetes lexikonja esett volna fejünkre a polcról: kabbalista, buddhista, nihilista, sátánista (és számos más) tézisek és mítoszok repkednek a regény terében elképesztő mennyiségben és gyorsasággal. Hol velőtrázóan komoly ideák ezek, hol pedig derű-

sen ironikus elméletek (itt van például Lin-csi, a csan nevű szekta bölcse-lője, ki a budi szerkezetét kutatva jut el Buddha végső lényegének magyarázá-tához, a teória egyébként zseniális).

Csuhai István szerint „a posztmo-dern próza mintapéldája a T”. Igen, és egyben paródiája is – valószínűleg ezért is annyira mulatságos és élvezetes. Talán éppen úgy járunk a posztmodern prózá-val, ahogy a lovag-vagy a ponyvaregény-nyel jártunk? Hogy legmagasabb pontja éppen önnön paródiája lesz?

A szolovjovisták gyűlésén T. gróf ezt olvassa a falon: „Az ész esztelen majom, mely a szakadék felé szalad. Ez a gondolat pedig, hogy az ész esztelen majom, mely a szakadék felé szalad, nem más, mint az esztelen majom kacér próbálkozása, hogy megigazít-sa a frizuráját a szakadék felé szalad-tában.” Mint ez a regény: egy kacér mozdulat. Mint minden igazi művészet: egy kacér és értelmetlen mozdulat a szakadék szélén. (Kinek ne jutná-nak eszébe e ponton *Csehov* szakadék szélén toporgó antropolozai?)

És a pengeélen egyensúlyozó Viktor mindeközben nem felejtí el le-festeni a jelenkor irodalmi gépezeté-nek működését sem. Ha hihetünk ne-ki, eléggé lehangoló a helyzet: „Az ön korában az író (mondja Ariel T. gróf-nak), képletesen szólva, a világ köny-neit itta magába, majd olyan szöve-get hozott létre, amely erősen hatott az emberi lélekre. (...) De most, száz évvel később egészen más lett az átme-nettábla. Az íróstól azt várják el, hogy maximális nyereséget hozó szöveggé változtassa át az életben szerzett be-nyomásait. Érti? Az irodalmi alkotás a legjobban eladható szókombinációk összeállításának művészetévé alakult át. Ez is egy sajátos kabbala.”

Cserna-Szabó András

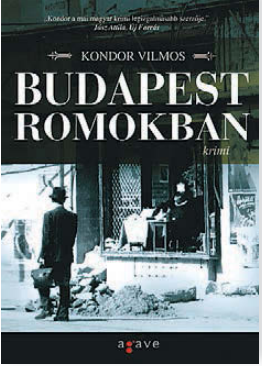
Budapest romjain

Kondor Vilmos: **Budapest romokban**
Agave, 272 oldal, 2980 forint

Az Oktogonon 1946. június 9-én két orosz katonát lelőnek, épp amikor Gordon Zsigmond, az Új Magyarország című lap rendőrségi tudósítója a konyakját szeretné elfogyasztani az Edison kávéház teraszán. Az elkövetőt, aki az egyik Teréz körüti bérház harmadik emeletéről lövöldözött, azonnal kifüstölik, s negyed óra múlva már sajátótájékoztatót tart a belügyminiszter a helyszínen. Ez a különös gyorsaság, megrendezetség gyanút kelt a sokat látót riporterben, s a tettes kilétének nyomába ered a romjaiban heverő Budapesten. Alapjában véve erről szól Kondor Vilmos új, történelmi Budapest-krimije.

A nyitójelenet remek. Ütős, gyors. Az olvasó egy kényelmes, lassan hömpölygő felvezetésre készül, ám alighogy elolvassa az első sorokat, a sem-

miből géppisztoly (Karabiner 98K) hangja hasít a békébe, s máris az asztal alatt hasalva találja magát a könyv főszereplőjével együtt. Hollywoodi filmeket indítanak így. Meg vagyunk fogva. Ilyen kezdés után akkor is kirtartana az olvasás lendülete a kötet feléig, ha netán a történet leülne. De Kondor van annyira jó író, hogy fenn tudja tartani a feszültséget a következő fejezetekben is, bár a könyv felénél még nem elég világos, hogy mit is akar megtalálni tulajdonképpen Gordon Zsigmond, és miért. Ez a végére sem derül ki pontosan, mégsem csalódottan tesszük le a könyvet, mert végül is jólesett a bolyongás, amin részt vehettünk a főhóst követve. Ez

egy olyan krimi, amelyben van gyilkosság, van gyilkos, de nem ez utóbbi a legfontosabb, mert az író igazából nem őt akarja „leleplezni”, hanem magát a kort, amelyben a sztori játszódik. Nyilván ezért is újságíró a főhős és nem rendőrmozozó.

Kondor Vilmos Budapest-krimijeinek korábbi darabjai, a Budapest Noir, a Bűnös Budapest és a Budapesti Kém is az Amerikából hazatelepült Gordon Zsigmond bűnügyi riporter kalandjait követik végig a harmincas, negyvenes évek idején. Első pillantásra is kitetszik, hogy Budapest az állandó címszereplő. A szerző igazán nagy mutatványa az, hogy egy-egy krimitörténet révén izgalmasan tud mesélni a harmincas, negyvenes évek fővárosáról, s a korszakról. Krimijeit élvezeti értékének jelentős részét a valós történelmi háttér, a gazdag rajzolatú és megbízhatónak tűnő, realiztikus Budapest-pannó adja. Ennek hangulata, romantikája.

Kondor elkalauzol bennünket néhány korabeli kávéházba, szerkesztőségbe, továbbá a bíróságokra, a kivégzésekre, a bűnözők tanyájára, a külvárosokba. Honnan ismeri mindezeket? A titokzatos szerző (aki állítólagos életrajzi adatai szerint előbb

Szegeden, majd a Sorbonne-on tanult vegyészmérnöknek, s most matematikát és fizikát tanít Sopronban – de nem csodálkoznék, ha egy hivatalos tollforgató írói szerepjátéka volna mindez), tehát a szerző egy e-mail interjúban elmondta: régi újságok és detektívtankönyvek az elsődleges forrásai. Az egyik detektívtankönyv szerzője, *Nemes Ferenc* a korábbi Kondor-regények fontos és valós szereplője volt, s ebben az új részben is megjelenik. Ami az újságokat illeti: azoknak a hatása érezhető. Elég csak fölűtnünk egy régi újságkötetet: minden benne van, ami egy jó regényhez kell. Rípor-tok, reklámok, a korabeli szóhasználat. A fentebb idézett alaptörténet is, majdnem úgy, ahogy Kondor Vilmos meséli.

Magam például, aki kíváncsi voltam a történeti hűségre, megnéztem az archívumban az 1946-os Szabad Nép kötetét, s meg is találtam a tudósítást a körüti lövöldözésről. Csak épp nem azon a napon, amikor Kondor regénye kezdődik, ugyanis az eset nem 9-én történt, hanem 18-án. Érdekes, hogy ha már a fejezetek címei konkrét dátumok, akkor a megtörtént, nem kitalált események te-

kintetében miért nem tartja magát a szerző a valós naphoz?

A szétlőtt fejű merénylő arcképe annak idején címlapon jelent meg (!). Sokkal nyersebb, közérthetőbb, hétköznapiabb volt az újságstílus, mint ma. Jól áttűtethető egy ponyvaregény világába. Az akkori élet lenyomata szinte maga is felér egy regény izgalmaival. Például naponta halálra ítéltetek valakit, a kivégzés a mindennapok része volt. A Kondor-regény is a főnyilas Hain Péter akasztásával végződik, június 27-én: ez például megfelel a valóságnak.

Ha időben nincs is minden a helyén, a motívumok azért teljesen valóságosak. Kondor erőssége a korhű, gazdag környezetrajz, az élőbeszédet idézik a dialógusok, s kicisízolt a dramaturgia. Viszont kissé képregényszerűek, egyrétegűek a karakterek, s bizonytalan irányú a történet. Mindazonáltal majdnem lehetetlen könyv a Budapest romokban. Gyors, jó ritmusú, gazdag anyagú. Gordon Zsigmond (kinek neve nyilván nem véletlenül alliterál az íróéval) sikerrel teljesítette negyedik jelenését, izgatottan várjuk hát az előre bejelentett, utolsó színrelépését: 1956-ot.

Csordás Lajos

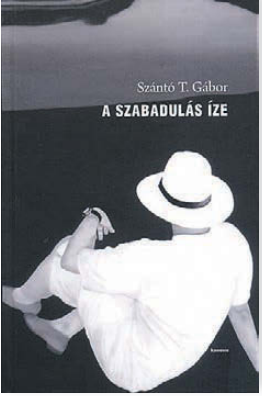
Kulcshelyzet

Szántó T. Gábor: **A szabadulás íze**
Koinónia, 124 oldal, 2400 forint

Szántó T. Gábor köteté megtartja a címében körvonalazott helyzet vagy akár következmény védhetőségének, hitelességének fel-tételeit és rögzítettségét. A kötet mind a nyolc ciklusa kvázi nekifeszül, hogy a maga módján alkossa újra a felvetett tézisé-t. Sikerral. Már *Fehér László* a borítón található Tóparton című festménye is előnyösen teremti meg azt a díszletet, amely a majdani atmoszférát, a szövegbéli alany elvárásainak, hangsúlyának hiábavalóságát vagy direktsé-gét fel-tételezhetné. Többre nem törekszik, bár törekedhetne a költő, de kevesebb-re sem. Minden bizony-nal ízet-lennek hatna.

A Levelek Laios királynak, Oidi-

pustól az első ciklus, amely rögtön, rendkívül feszesen képzi meg a te-remtés, a létbevetettség hiábavaló-ságát, eszkatológikus mivoltának jel-legét, arculatát. A származásunk ol-vasatának dekódolása, az eredet fel-fejtése paradox módon akaratlanul is rákérdez a legvégsőkre. Így adva meg a kiábrándulásnak azt a fokát, amelytől a rossz közérzet már szinte végérvényesen elválaszthatatlan ma-

rad. A ráébredés mindenkori irtózata kitörölhetetlen traumaként ég rá pri-vát történelmünk-re, történeteink-re és magánmitológiánk-ra. „A kérdé-sekre válaszok nincsenek. / Ki tudja: többet tud annál, mivel élni lehet.” A narratív identitás koncepciója, a sze-mélyes azonosság problémája folya-matosan keresi választát és cáfolat-tát. *Szántó T. Gábor* illó módon al-kalmazza azt a szinte már axiómaér-tékű ismeretet, miszerint a történet-szerűség már a mindennapi tapasztalatainkat is átjárja, átjárta. Tudja, hogy nem lehet úgy számot adni az időről, hogy ne adnánk egyben szá-mot arról is rögtön, hogy a tapasztal-at történetekben bontakozik ki, és csak így juthatunk el, ha el tudunk jutni, a mélyreható szubjektivitás-hoz. Itt ennek íze van, olyan jellegű, amely valami ellen hat, feltehetőleg a megbújás, a beletörődés, az önálta-tás és a kirekesztődés ellen. Jellege-tesen. Így például sajátos bukét kap szövegkörnyezete által *József Attila*

Hazám című verse, amelyre az egyik szöveg reflektál: Szántó T. Gábor épp a haza meglétét kérdőjelezi meg korpuszában (Haza), rögtön módosítva az eredeti vers koordinátáit. Az alap-helyzet szituációja így meg sem teremtdíki nála, csak annak mozzanatai, ill. momentumai. „Jó lenne ver-set írni a hazáról. / Jó volna, lenne vers, amiben van haza, / meg tapsi-koló jázminok, / vers amiben haza-talál, ki versen kívül / csak honta-lan bolyong.” De a költő eredeti, kö-tetbéli szándéka erős kontúrt kap, a szabadulás ízében ott van az otthon-talanság, pontosabban az otthon, a tulajdonképpeni haza elvesztése. A szabadság ára az élet zamatát szá-mottevően sarcolja meg. Mi több, ta-lán a haza épp az a száj, ahol az ízek az egyén számára jelentéssel bírnak. Ahol ez artikulálódni tud, és mintegy értelmezhető.

Ezt a felvetést erősíti a kötet cím-adó verse is, ezen belül a „felszaba-dítók” Hersey csokoládéjának az íze,

amelyet az apa már hiába keres, mint valami prousti madeleine-t. Az íz itt is egy állapothoz társul, egy állapot forrását idézi meg, amelyet a fia már hiába keres Amerikában: „Nem tud-ják, s azt sem, amit én már tudok: / hiába találánám meg azt a konzervet és csokoládét, / a szabadság íze sosem olyan, mint a szabadulásé.” A hely, a szerep, a körülmények mind erősítik vagy elveszik az identitás megké-pződésének a lehetőségét és a lehető-ség alakulásának körülményeit. Va-lami viszonylagosságot, átmenetisé-get feltéte-z az kötet: a kiút megtalálásának múlt lehetősége, pillanat-felvétele. A ciklusokon átvezető te-matika rokon, de más és más megkö-zelítésből kitartóan ugyanazt kutatja. Szántó T. Gábor pontosan tudja ezt. Részletekbe menően jegyzi. Tisz-tában van a körülményekkel, stádiu-mokkal, konstellációkkal. A szaba-dulás ízében ez a nyilvánvaló. Kulcs-helyzetbe került.

Mizser Attila